

підсистема повинна мати такі джерела, що її підтримують: влада, людські ресурси, знання і навички, матеріальні ресурси, санкції, а також приховані політичні і ідеологічні фактори. Практично кожне джерело радикально змінилося під впливом технізації соціально-політичного життя.

Політика влади в сучасному суспільстві цілком залежить від стабільного функціонування складних соціально-політичних, економічних й технічних систем, що забезпечують комунікацію між центром і регіонами. Людські ресурси і стійкість їхніх організацій багато в чому визначаються можливостями електронних засобів масової інформації і іншими технологічними чинниками. Знання і навички повинні бути достатніми для досягнення мети державної політики, що сприяє зростанню життєвого рівня людей і в регіонах.

У державній публічній політиці не слід забувати, що під впливом глобалізаційних процесів, системної глобалізації людства розвиток цивілізації пов'язаний не стільки з жорстко фіксованими кордонами, скільки зі свободою мобільності, міграції, пересування по всьому світу людей, товарів, символів. А тому дедалі більшу роль у державній і регіональній політиці відіграють транснаціональні і міжнародні співтовариства, організації та інституції.

Загальний висновок: пріоритети й принципи державної політики центральної влади будуть досягнуті лише за умови, якщо її політика одержить підтримку на місцях, а її провідником у масах стануть регіональні лідери. Тільки завдяки тісній взаємоузгодженості дій загальнонаціональних і місцевих політичних лідерів можливе успішне вирішення проблем управління державними і регіональними справами. Регіональні політичні лідери є надійною основою всього державно-громадського механізму і єдиним рушієм у реалізації регіональної політики.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – Кіровоград, Державне видавництво, 1998. – 72 с.
2. Конституція для Європи. Конституційні акти Європейського Союзу / Пер. Г. Заворітня, Т. Качка, за заг. редакцією Г. Друзенка. – К.: Видавнича організація «Юстініан, 2008. – 520 с.

***Яковлев Денис Вікторович**, доктор політичних наук, професор,
декан факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІДЕЯ ВИБОРУ

Українське суспільство часто опиняється у ситуації політичного вибору. Мова не лише про електоральний вибір, якому приділяється багато уваги у політичному, медійному та науковому дискурсах. До сучасної України можна без перебільшення застосувати метафору «суспільства на роздоріжжі», враховуючи цілу низку факторів: географічне розташування між регіональними та глобальними центрами впливу, внутрішньо- та зовнішньополітичні виклики,

конституційні реверси, економічна ситуація (передусім – гібридне поєднання приватної та державної власності) та інше. Фактично, у кожному соціальному полі можна спостерігати ситуацію вибору. При цьому, політичний вибір не обмежується альтернативами повернення до радянського «світлого» минулого або прагненням до демократичного майбутнього.

Ідею вибору, як оцінки наявного стану та визначення однієї з альтернатив політичного розвитку можна успішно застосувати не лише з дослідницькою метою, а й для підвищення ефективності діяльності та прийняття рішень у різноманітних соціальних полях: від освіти та науки до охорони здоров'я, від партійної політики до зовнішньополітичного вибору.

Загалом, політичний вибір інтерпретується як інтелектуальна модель прийняття рішень в умовах нестабільності, кризи, перехідного періоду. Ситуація вибору розуміється як пошук та визначення оптимального варіанту з-поміж наявних альтернатив. Тобто, далекими від ідеалу, а натомість реалістичними кроками політичних акторів та інституцій. Політичний вибір складається з визначеної послідовності кроків: «усвідомлення проблемної ситуації – формулювання альтернатив – вибір однієї з них – впровадження політичного рішення».

Актуальність дослідження політичного вибору обумовлена й тим, що пострадянські суспільства потребують як сучасних методів пізнання так і інтелектуальних моделей демократичних перетворень. Теорію політичного вибору можна і потрібно використовувати в якості методології реформування. Суспільство і політичний клас мають зрештою усвідомити, що «втеча від вибору», яку ми спостерігаємо понад 26 років, має набагато гірші наслідки, аніж здійснення політичного вибору. Останнє передбачає опору на раціональність та наукову методологію у процесі формулювання альтернатив вибору, визначення та обрання однієї із альтернатив та її реалізацію (впровадження).

Водночас, раціональна модель демократичного переходу потребує глибокого розуміння сучасного стану наукового дискурсу, його переваг та недоліків. Без вирішення дилем між структурою та дією, мережею та ієрархією, індивідуалізмом та колективізмом, конфліктом та стабільністю неможливо побудувати модель сучасного українського суспільства, дослідити відносини влади та суспільства. А отже – і визначити подальші політичні напрямки демократизації. Без розуміння соціального фундаменту реформ прихильникам демократичного переходу залишається лише апелювати до успішного досвіду інших країн, а значить – жити в уявній реальності, намагаючись відтворити на вітчизняному ґрунті копії демократичних суспільств, які апіорі будуть гіршими за оригінал.

Вибір – це результат соціальних відносин, він обумовлений соціально; актор вибору не може вийти за межі соціального простору, ані у альтернативах, ані у самому рішенні та його реалізації.

Чим відрізняється вибір у традиційному, модерному та постмодерному

суспільствах? Якщо дуже стисло, то у традиційному суспільстві вибір був привілеєм еліт, царів та героїв. Вибір – *героїчний акт*, дія всупереч встановленим нормам та традиціям, на яку здатні далеко не усі.

Навпаки, у добу модерну вибір стає звичайним явищем. Індивіди обирають щодня, якщо не щохвилини. Вибір перетворюється на рутинну справу з визначеною послідовністю кроків: проблемна ситуація – формулювання альтернатив – вибір однієї з них – рішення. Модернізація утворила суспільство, в якому споживач щодня обирає товари у супермаркеті, глядач обирає телевізійні канали, виборець обирає політиків, а бюрократ – напрямок політики (Policy). «Великі наративи» епохи модерну легітимізують вибір, пояснюючи його сутність.

Нарешті, постмодерністи, як прихильники інтелектуальної гри, деконструювали вибір. У постмодерністському дискурсі образ «*лицаря на роздоріжжі*», що ілюстрував ситуацію вибору у традиційному суспільстві, змінюється моделлю «*людини з пультом*» (або з іншим гаджетом), яка «перегортає» канали, сайти, комп'ютерні ігри, послуги, товари, партії, лідерів, ідеології. Один із основних викликів постмодерної епохи – це перетворення вибору на *Simulacrum*. Як «копія копії», симулякр означає повне розмежування ситуації вибору та реальності. Вибір набуває автономного статусу та переноситься у віртуальну площину, яка конструюється медіа. Симулякр вдало «маскує і спотворює» фундаментальну реальність політичного вибору, взагалі не маючи стосунку до жодної реальності. І якщо симулякри першого порядку («підробки», «фальш-копії» реальності) та другого порядку (конвеєрні серії, які мають еквівалентну цінність) співвідносяться із соціальним простором, то симулякри третього порядку утворюють гіперреальність, що позбавлена будь-якого референта. Вони прив'язані до віртуального світу мас-медіа. Вибір стає частиною гіперреальності. Така ситуація утворює дилему політичного вибору: «реальний вибір» - «віртуальний вибір».

Що це означає для сучасного українського суспільства в умовах чергових версій конституційних перезавантажень та інституційних реформ? Необхідність урахування проблем, пов'язаних із пострадянським політичним простором у процесі вирішення дилем політичного вибору в умовах демократизації.

У сучасних умовах переосмислюється і зазнає критики віра у всевладдя людського розуму, відбувається занепад «духу Просвіти», що у свій час забезпечив пріоритет ціле раціональності в політиці та економіці. Для політичної теорії у минулому залишається підхід «економічного імперіалізму»: якщо індивіди реагують на стимули, то вони раціональні, індивіди здійснюють вибір (або діють) раціонально, якщо дії визначаються їх уподобаннями, які самі по собі раціональні. Уподобання раціональні якщо є повними і транзитивними, тобто враховують та ранжують усі альтернативи.

Навпаки, сьогодні у політичній теорії сформувався доволі скептичне ставлення до теорії раціонального вибору у тому вигляді, як її представлено у

моделі Homo economicus. Ми радше схильні говорити про вибір за принципом обмеженої раціональності. Це дозволяє більш виважено підійти до розуміння засад політичного вибору: від електорального до вибору оптимальної конституційної та інституційної політики.

Дослідження ідеї вибору знаходимо у роботах представників теорії раціонального вибору та теорії публічного вибору, теорії «встановлення порядку денного», теорії інформаційного суспільства. Представники теорії раціонального вибору та публічного вибору К. Ероу, Дж. Бюкенен, М. Фрідман, Дж. Вальдфогель, Е. де Сото, Г. Таллок, М. Олсон та ін. вважають, що раціональний політичний вибір передбачає формулювання мети суспільного розвитку, пошук найбільш ефективних засобів її досягнення, калькуляцію витрат та вигід від реалізації певної стратегії, врахування поведінки інших акторів та оцінювання ситуації в цілому.

Після зміни режимів у країнах радянського блоку вдача теоретиків публічного вибору була настільки масштабною, що ідеї «раціонального індивіда», «раціонального вибору», «суспільного інтересу», «теорії гри», «опортуністичної поведінки», «транзакційних витрат» поширились на предметні поля соціологічної та політичної наук, суспільної політики, права. Цей процес абсолютно заслужено отримав назву «економічного імперіалізму», адже контури теорії публічного вибору рельєфно проступають у дослідженнях держави та влади (М. Олсон, Е. Даунз, У. Нісканен та ін.), демократії та еліт (Й. Шумпетер, А. Сен, Р. Франк, Ф. Гаєк, Р. Лахман, О. Фісун та ін.), політичних ідеологій (П. Кругман, Я. Корнаї та ін.), колективної дії (К. Ероу, Р. Гардін, Т. Сандлер та ін.), публічної політики (П. Б'юкенен, М. Фрідман, Е. де Сото, Е. Хелпман, Дж. Ле Гранд, Д. Хаусман, В. Парсонс, О. Дем'янчук та ін.).

Концепції, що є основою дослідження ідеї вибору, характеризуються складністю й багатоманітністю. Серед інтелектуальних джерел та наукових складових ідеї вибору слід відзначити такі роботи вітчизняних і зарубіжних авторів, як-от: Н. Автономова (типи раціональності, відмінності між Розумом та Розсудком), Ю. Габермас (комунікативна раціональність як основа політичного вибору), Б. Гаврилишин (дослідження зв'язку політичного вибору суспільства та раціональних економічних реформ у посткомуністичних країнах), Ф. Гаєк (ринкова економіка як результат раціональної взаємодії), К. Ероу (теорема «неможливості»), Дж. Б'юкенен (теорія публічного вибору), У. Нісканен (вибір оптимального політичного режиму), Г. Таллок (роль політичного вибору у процесі урядування та пошук ренти бюрократією), Й. Шумпетер (раціоналізація та демократія, креативна деструкція як основа вибору), М. Олсон (теорія колективного вибору; раціональна організація влади, що пов'язує економіку та політичну діяльність), Д. Норт (порядки «відкритого доступу» та «закритого доступу»), ін.

На початку 90-х років минулого століття в українській політичній науці сформувався окремий напрямок дослідження пострадянської політики – «Політологія посткомунізму». Аргументовано відзначалась необхідність

раціоналізації політичного вибору (Є. Бистрицький) та потреба у дослідницькій увазі до фундаментальних передумов демократичних реформ в Україні (В. Полохало).

Серед основних проблем, які заважають раціональному вибору парламентаріїв, слід відзначити: радянське минуле, різноманітні «фундаменталізми» (ринковий, радянський, націоналістичний, ін.) та бюрократія, як клас, що не зацікавлений у реформах та намагається отримати ренту від розподілу суспільних благ.

У пострадянській політиці зберігає вагомість принцип, сформульований в «Економісті на дивані»: «Замість того, щоб задаватися питанням «що призвело до настільки ірраціональної поведінки?» потрібно запитати: «чому ця поведінка є раціональною?» [1, с. 31].

Але головна вимога ідеї вибору – альтернативність. Сама логіка політичного вибору в умовах демократизації передбачає *альтернативність*: політичного діяча потрібно обирати з-поміж різних кандидатів. Альтернативність означає відмінність; у конкурентних виборах це – *змагальна відмінність*. Політична дія спрямована не просто на відстоювання певної позиції або партійної програми щодо суспільного розвитку, а й на змагання з іншими політиками, які виступають конкурентами у політичному просторі.

Для політичного вибору в умовах демократизації вкрай важливими є наступні положення:

- ідея Е. де Сото про те, що сучасні демократії просто «забули» етап власного переходу до демократії, на якому головним були не національні чи культурні проблеми, або боротьба із корупцією, а питання формування приватної власності, її справедливого розподілу та захисту. Саме інституціям, відповідальним за це слід приділити особливу увагу у процесі політичного вибору;

- думка Г. Дерлугьяна щодо неефективності звернення до моделей минулого у процесі сучасного реформування: те, що рятувало в одну епоху, виявляється згубним в іншу. Втеча від вибору з боку громадян, як і намагання створити політичні, електоральні та управлінські гібриди з боку еліти є помилковою;

- ідея Є. Головахи щодо необхідності діагностування та подолання соціальних патологій посткомуністичного суспільства: амбівалентності політичної свідомості з конформістсько-нігілістичним напрямком, депрофесіоналізації і розмивання статусно-престижних критеріїв взаємодії людей, деактуалізації цінностей (Є. Головаха), а також популізму, моралізування і патерналізму (Є. Бистрицький).

На нашу думку, на основі ідеї вибору можна запропонувати нову модель людини, а саме – *Nomo elegit*, тобто «Людини, яка обирає» [2]. У межах цієї моделі уявляється можливим дати відповідь щодо раціонального вибору громадян, ранжувати політичних акторів, виокремити політичних діячів, які обирають раціонально та визначити тих, хто уникає вибору.

Ідея вибору передбачає формулювання альтернатив щодо сучасного політичного процесу в Україні та вибір однієї із альтернатив.

По-перше, однозначний вибір між авторитарною та демократичною моделлю управління. За 26 років так і не вдалось зруйнувати остаточно радянську модель управління. Пошук оптимальної управлінської моделі в Україні триває та знаходить відображення у конституційному процесі. Він включає вибір форми правління (парламентська або президентська) та електоральної моделі. Демократизація передбачає пошук механізмів вирішення одного із головних завдань: перетворення раціональних дій індивідуальних та колективних політичних акторів на колективну раціональну дію із задоволення суспільного інтересу.

По-друге, вибір між президентською та парламентською формою правління. Традиційно пострадянська еліта намагається уникати вибору за принципом «або – або», але політична історія України знає багато прикладів, коли «змішування» призводило до політичних криз, протистояння гілок влади та їх безвідповідальності.

По-третьє, вибір електоральної моделі. В Україні вибори проводились за пропорційною, мажоритарною та змішаною моделями. Основна дилема щодо електоральної моделі полягає у виборі між повноцінним представництвом й структурованою радою. Пропорційний розподіл голосів на виборах забезпечує чітку і відносно стабільну структуру парламенту – у цьому полягає перевага пропорційної системи. До того ж пропорційна виборча система дозволяє суспільству ідентифікувати політичну історію кожної партії, її ефективність у створенні коаліцій та результат участі в урядуванні. За пропорційної системи зростає роль та вага політичних партій, які можуть поступово перетворитись на ефективний інститут політичного представництва.

Список використаних джерел

1. Ландсбург С. Экономист на диване: экономическая наука и повседневная жизнь / Пер. с англ. Л. Гончаровой. – М.: Издательство Института Гайдара, 2012. – 304 с.
2. Яковлев Д. Alea jacta est: вибір як елемент соціальної взаємодії / Д. Яковлев // Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у 21 столітті : матеріали міжнародної наукової конференції (м. Херсон, 27–28 лютого 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015 – С. 155–159.

*Прудникова Олена Вікторівна, доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Багатогранний вплив телебачення на розвиток інформаційної культури суспільства в цілому й регіональних суб'єктів зокрема обумовлений тими функціями, які воно виконує у соціальних відносинах.